

За понятието мултимедийна грамотност

Юри Тодоров Тодоров

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Исторически факултет
todorov@clio.uni-sofia.bg

Иван Николаев Душков

Софийски университет „Св. Климент Охридски“, Факултет по начална и
предучилищна педагогика
ivandushkov@mail.bg

Анотация: В началото на двадесет и първи век схващането за грамотност в смисъла на мултимедията води до промени в концепцията на грамотността. Те са резултат на прехода от печатан към цифров текст и са последици, които се предизвикват от новите средства за комуникация. Понятието мултимедия днес се свързва с понятието грамотност, с което се подчертава необходимостта да разбираме грамотността извън рамките на четенето и писането и използване на азбучния код. Мултимедийната грамотност означава способност за боравене с различни начини за аудиовизуално представяне на информация. Мултимедията може да се разглежда в различни аспекти. Етимологията на думата дава възможност за различни тълкования. Дискусията около термина медия е от съществено значение за разбирането на грамотността от мултимедийна перспектива и за начините, по които такава грамотност би могла да бъде постигната.

Ако трябва накратко да определим значението на понятието „грамотност“, то във всички случаи това ще бъде свързано със способността да четем и да пишем, да възприемаме информация и да изразяваме нашите идеи както по конкретен, така и по абстрактен начин. При това, под „да можеш да четеш и пишеш“, всъщност подразбираме уменията за четене и писане на текст. Напоследък при дефиницията за грамотност все повече се споменават понятията медия и компютър. Медийната грамотност най-често се свързва с разбирането за това, по какъв начин телевизията и филмите могат да манипулират зрителите, а компютърната грамотност означава умения за използване на компютъра за решаване на определени задачи. Ако си зададем въпросът за съществуването на езика, то отговора ще бъде, че езикът ни помага да формулираме идеи, да извличаме и представяме информация, както и да получаваме и разпространяваме знания. Тук отново подразбираме, че езикът се състои от думи, които могат да се представят с текст.

Понятието мултимедия днес се свързва с понятието грамотност, с което се подчертава необходимостта да разбираме грамотността извън рамките на четенето и писането и използване на азбучния код. Мултимедийната грамотност освен това означава способност за боравене с различни начини за аудиовизуално представяне на информация. Очертава се тенденцията за допълване на използването на печатните материали с различни електронни форми за съхранение на информацията, в които се съсредоточава съвременната комуникация. Това виждане се съпровожда с тенденцията, изследванията и приложенията в областта на грамотността да бъдат ориентирани към новите начини за получаване, обработване и представяне на информация. В

информационната ера концепцията за грамотността едновременно се разширява и разделя на няколко вида грамотности, за да се отдели от остарялото виждане за същата от времето на индустриалната епоха ¹. Свързването на понятието мултимедия с понятието грамотност подчертава тази тенденция. Разширяването на виждането за грамотност, особено при съчетаването му с различни медии за представяне на информация, не е изцяло феномен на последните години от двадесети век и прехода към двадесет и първото столетие. Първи изследвания в областта на отражението на новите медии върху концепцията за грамотност могат да се проследят към времето на навлизане на аудиовизуалните медии (телевизия и филм) през първата половина на двадесети век. Първата генерация на медийните дидактици по това време дискутират необходимостта за критика на текста, слушането и наблюдението, която се отнася до новото виждане за грамотност при използване на аудиовизуални медии ². По-нататък, през следващите десетилетия на двадесети век, разширяването на вижданията относно грамотността се демонстрира с включване в дискусиата на цифровите технологии, използвани при ежедневна комуникация за представяне на различни видове информация. Новите начини за цифрова комуникация съществуват паралелно с традиционните комуникации като същевременно ограничават обичайните форми на общуване чрез четене и писане. Така например, изместването на пишешката машина с нови форми на кореспонденция (електронна поща), от хартията към цифровите медии, както и възникването на Интернет като известен културен феномен и разпространението на електронните книги показват тенденциите за постоянен и неокончателен стремеж към отказ от конвенционалните печатни форми на представяне на информацията. Аудиовизуалните средства са по-динамични и интерактивни отколкото печатните материали, въпреки че те все още се използват в много по-широк спектър извън училище. Независимо от това, възможностите за прилагане и създаване на мултимедия в училище са нараснали значително през последните години. Така например, предлагането на Интернет в училище, на средства за създаване на електронни документи и презентации и други занимания с цифрови медии в учебни условия са се увеличили значително след 1990 г.

Друга движеща сила за разширяване на обхвата на грамотността по отношение на мултимедията е тенденцията за изместване на виждането за грамотност извън набора на функционалните умения за четене и писане. Грамотността се превръща в един значително по-широк социокултурен феномен, който изисква индивидуално действие в конкурентна среда в условията на глобализиращите се отношения. Мултимедийната грамотност включва широка концепция от образователни императиви както и разбирането, че цифровите трансформации на четенето и писането излизат далеч извън рамките на технологичната компетентност.

Мултимедията може да се разглежда като перспективност за използване на голямо многообразие от грамотностни действия в широк социокултурен спектър. В сферата на образованието такава грамотност означава да се направи трансформация при разбирането, създаването и използването на текста, преобразование което се отразява върху целите на обучението и ролята на учителите и учениците въобще.

В теоретичен план би било подходящо да определим по-точно отношението между мултимедия и грамотност. За понятието грамотност съществуват различни гледища и дебатът около това понятие може да се счита все

още за открит. Понятието мултимедия може да се разглежда в различни аспекти. Етимологията на думата дава възможност за различни тълкования. Латинската дума *media* е множествено число на думата *medium* (среда). Така словосъчетанието мултимедия представлява плеоназъм и само по себе си е редундантно многословие. Освен това думата медия в повечето случаи се асоциира със средствата за масово осведомяване. Ако трябва да направим разграничение от това схващане и да свържем мултимедията с грамотността, то трябва да изведем на преден план фактът, че информацията в мултимедията се представя по цифров път. Цифровото представяне заличава границите на интуитивно считаните за самостоятелни среди на представяне в комбинация, която иначе изглежда невъзможна. Веднага възниква въпросът, по какво трябва да различаваме отделните медии - според начина, по който ги възприемаме или по начина на технологичното им представяне. Дискусията около понятието медия очевидно е от съществено значение за разбирането на грамотността от мултимедийна перспектива и за начините по които такава грамотност би могла да бъде постигната.

Саломон³ представя през 1979 г. своята теория за медията и ученето, която е добре известна и демонстрира теоретичните основи на мултимедията. Чрез общоприети дефиниции на различни медии, които се свързват с различни комуникационни форми, се осъзнават и определят промените в комуникационните технологии. В този смисъл, медията се определя, анализира и възприема като конфигурация от четири съставни части: символна система, технология, съдържание и ситуация. Символните системи и технологиите за тяхното представяне са взаимно свързани, защото определят когнитивните изисквания за извличане на информация от една среда и имат отношение към това, какви умения са необходими за тези, които искат да използват медията с успех. Освен това, символните системи и технологиите определят границите за това, до каква степен медията може да бъде в помощ на тези, които не притежават необходимите способности за извличане на полезна информация. Съдържанията и ситуацията, другите две части за определяне на една медия, са социално дефинирани корелати. Теоретичният подход съчетава по този начин когнитивните и социокултурните измерения на мултимедийната грамотност.

Съществуват и други значими подходи при дефиницията на понятието мултимедия. Изследванията и приложенията в сферата на мултимедийната грамотност много често се правят самоцелно и атеоретично. Освен това проучванията на общата грамотност са довели до няколко публикувани студии, които са посветени на новите технологии и медии. Преобладаващата част от публикациите са в областта на грамотността с ориентация към печатните материали. Трябва да бъдат споменати няколко изследвания, които очертават основните насоки при дискусията на проблема около мултимедийната грамотност. Те определят възможностите на проучванията в тази област и подходите, които биха допринесли за по-пълно разбиране на грамотността в смисъла на мултимедията, включително текстово ориентираното учене, интегриране на мултимедията за обучение и разширяване на социокултурната осведоменост на учениците извън границите на текстовата информация. Така например, Хегърти⁴ разширява когнитивните перспективи при демонстриране на това, как ученици с неусъвършенствани технически способности научават повече от текст за описание на устройство, когато неговото действие се показва на екран

с анимирани изображения в сравнение на представяне със статични картини и обикновен печатан текст. Гарнър⁵ показва как дейностите и ролите на ученици и учители се променят при въвеждане на Интернет и електронна поща в класните стаи. Майерс⁶ описва включването на ученици при изготвяне на мултимедийни хипертекстове, което допринася за критичното им отношение към различните източници на информация.

В началото на двадесет и първи век схващането за грамотност в смисъла на мултимедията води непосредствено до съществени промени и тенденции за концепцията на грамотността. Те са резултат на прехода от печатан към цифров текст и са последици, които се предизвикват от новите средства за комуникация. На лице са перспективи за изследвания в посочената област, които ще допълнят и развият концепцията за мултимедийната грамотност.

Основният смисъл на мултимедийния подход при учене и обучение се изразява в ориентацията на съвременното училище към усвояване на грамотности в един по-широк спектър, надхвърлящ рамките на обикновеното четене и писане. Понятието мултимедийна грамотност подчертава значението на новите видове грамотност, които са свързани с информационните, комуникационните и мултимедийните технологии, както и с огромното разнообразие от културно специфични форми на грамотност, възникващи в сложното плуралистично общество⁷. От перспективата на концепцията за мултимедийна грамотност ограничаването до линейната текстово ориентирана грамотност в езиково доминираното общество не отговаря на изискванията на съвременното глобално и технологично прогресиращо общество на знанията. Съвременните ученици израстват в условия на многоезичност като същевременно се ангажират с множество различни грамотностни практики в и извън училище. В училище, обаче, оgramотяването все още е концентрирано към усвояване на грамотност по отношение на един основен език, пренебрегвайки мултилингвистичните и мултимедийни елементи, които са важна съставна част от културната и езикова среда в ежедневието на ученика.

Въпросът може да намери решение в смисъла на трите основни педагогически ориентации: трансмисивна, конструктивистка и трансформаторска. Целта на трансмисивна ориентацията педагогика е да предава на ученика знания и умения, които са фиксирани в учебни програми. Социално конструктивистката педагогика включва предаването на цели от учебната програма, разширявайки това намерение чрез включване и развитие у ученика на когнитивни способности на високо ниво чрез съвместната работа на ученик и учител за конструиране на нови знания. Трансформаторският подход излиза извън рамките на предаването на курикулуми и конструиране на знания като дава възможност на ученика да вижда ясно и интуитивно, как знанието се преплита между авторитет, управление и въздействие. Задачата тук е ученикът да придобие критична грамотност за четене между редовете на изложението, вместо повърхностното възприемане на съдържанието. Развитието на способности за критична мултимедийна грамотност е от съществено значение в сфери с мултимедийна насоченост, където съобщения с различен произход и насоченост могат да оказват влияние и да манипулират възприятия и отношения.

Примери за приложението на последно споменатата стратегия съществуват както у нас така и по света. На първо място трябва да се спомене мултимедийният визуален подход за наблюдение на поведението на човека, използван в

етнологията. Той се състои в наблюдение (запис на действия чрез филмиране), вземане на интервю, работа с документи, артефакти и индивидуални сведения. Процесът на работа се извършва до достигане на съществени заключения, след което сведенията се представят по визуален, графичен, научен и артистичен начин. Етноложките методи на работа позволяват да се намерят локални точки на гледище – в училище, у дома, в различни общности. Това е един възможен начин за идентифициране на съществени категории в познанието на човека. Когато ученикът наблюдава и възприема света около себе си, видео-етнологията може да бъде един ефективен метод за изследване и представяне на резултатите от наблюденията. Освен това по този начин могат да се представят на учениците концепции и съдържания чрез интегриране на мултимедийни грамотности в проектно-ориентирана обучаваща среда.

Мултимедийната педагогика дава възможност на учениците да разширяват възможностите си за изразяване, на своя интелект, въображение, на лингвистичните и артистични способности. При задействане на мултимедийните форми на изразяване учениците стават по-интелигентни, талантиливи и надарени. Затова разширяването на концепцията за грамотността чрез допълване на визуални, звукови интерактивни и комбинирани компоненти може да отговори на изискванията на нашето столетие.

Литература:

---

¹ Вж.: **Tyner, K. T.** Literacy in a Digital World: Teaching and Learning in the Age of Information. Mahwah, NJ: Erlbaum 1998, стр. 61-63

² Вж. напр.: **Dale, E.** Audiovisual Methods in Teaching. New York: Holt, Rinehart & Winston 1946.

³ **Salomon, G.** Interaction of Media, Cognition, and Learning. San Francisco: Jossey-Bass, 1979

⁴ **Hegerty, M.** et al. "Diagrams in the Comprehension of Scientific Texts" In *Handbook of Reading Research*, Vol. 2, ed. R. Barr et al. New York: Longman, 1991.

⁵ **Garner, R.** et al. Conversations across Time, Space, and Culture: Internet Communication in Six Classroom. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1996.

⁶ **Myers, J.** et al. "Opportunities for Critical Literacy and Pedagogy in Student-authored Hypermedia." In *Handbook of Literacy and Technology: Transformations in a Post-Typographic World*, ed. D. Reinking, NJ: Erlbaum, 1998.

⁷ **Cummins, J.** Multiliteracies Pedagogy and the Role of Identity Texts. In K. Leithwood, P. McAdie, N. Bascia, & A. Rodigue (Eds.) *Teaching for Deep Understanding: Towards the Ontario Curriculum That We Need*. Toronto, Ontario 2004 (pp. 68-74).